

Egy félénk férfi atlasza

r é s z l e t e k

Az angyalok munkája

Láttam egy embermagasságú falat, amely széles ívben haladt zúzmarás fák takarásában. Ha követtem tekintetemmel az ív irányát, a fekete törzsek között távoli, meredek tetők bukkantak fel, aztán a Márton-templom tornya Třebíčben, egy sok száz éves városban annak az országnak a déli részén, amely akkor még mint *Csehszlovákia* szerepelt Közép-Európa térképein.

Erre, aztán tovább addig a kupoláig ott fent, a Hrádek-dombig, igazítottak el egy folyóparti panzióban, és egy erdős magaslatra mutattak – Pavlikot ma is biztosan ott fogom találni, Pavlik tényleg szinte mindig a falnál van. Az már alighanem odafenn fogja tölteni az egész életét.

És csakugyan, egy órával később alig mentem száz métert Pavlik fala mellett, amikor megláttam egy öreg férfit, aki csákánnyal köveket bontott ki egy borostyánnal benőtt romhalmazból, és egy réshez hordta őket, amely támadás nyomára emlékeztetően tátongott a falban. Az öreg láthatólag azon munkálkodott, hogy betömje ezt a lyukat. A nyílást ugyan már faállvány barikádozta el, de még rá lehetett látni az elgazosodott sírok és sírkövek hosszú soraira, amelyek némelyike még egyenesen, némelyik megtámasztva állt, mások eldőltek vagy már mélyen belesüppedtek a fagyott talajba.

Igen, mondta az öreg, Bohumir Pavlik, én vagyok az, és még letett egy követ a faállvány mellé, mielőtt letörölte földes kezét egy jégtűktől csillogó fűcsomóban.

Třebíčben nem is Pavlik felől érdeklődtem, panziómban hallottam először a nevét, hanem a zsidó temető iránt, amely több mint négyszáz éve bújt meg egy domb mögött, a városon kívül, az öreg férfi azonban maga *volt* a temető, legalábbis polgártársai szemében.

Nem, Pavlik nem volt zsidó, de mint egykori tanár, aki nap mint nap *több fényt* igyekezett gyűjtani a következő nemzedék fejében, a kommunistáknak sem volt barátja, akik akkor még hatalmon voltak az országban, és mindent, ami meghaladta értelmüket vagy ellentmondott hittételeiknek, egyszerűen el akartak takarítani a világból. És amikor egyre csak jöttek a hírek, hogy ezt a temetőt is el akarják dózerolni, és beépíthető földdé akarják döngölni, fölháborodásában Pavlik elhatározta, hogy gondjaiba veszi a vadont, ahová már senkit nem temettek azóta, hogy az utolsó trebíci zsidókat, közel háromszáz embert marhavagonokban hurcoltak el a theresienstadti koncentrációstáborba. Csak tízen éltek túl a borzalom éveit. Közülük pedig egy sem tért vissza a szülővárosába. Ki védte volna

hát meg ezt az Istentől elhagyott helyet a vadállatoktól, kutyáktól, sírgyalázóktól, a kommunisták rombolódühétől és végül magától az időtől?

Pavlik annak idején ugyan nem sokat tudott a zsidóságról – de azért ismerte a törvényt, miszerint a darab föld, amelybe temették, az idők végéig megilleti a halottat. Aki zsidó temetőben várt a feltámadására, annak családfája kihalásával sem számolták fel a sírját, mint a keresztény temetőben, ahol csontkamrákban halmozták fel a *kihantoltak* maradványait, a kiűrtett sírokat pedig, amelyeknek az Ítélet napjáig kellett volna őrizniük a bennük nyugvókat, más holtaknak és fizető utódaiknak ítélték oda.

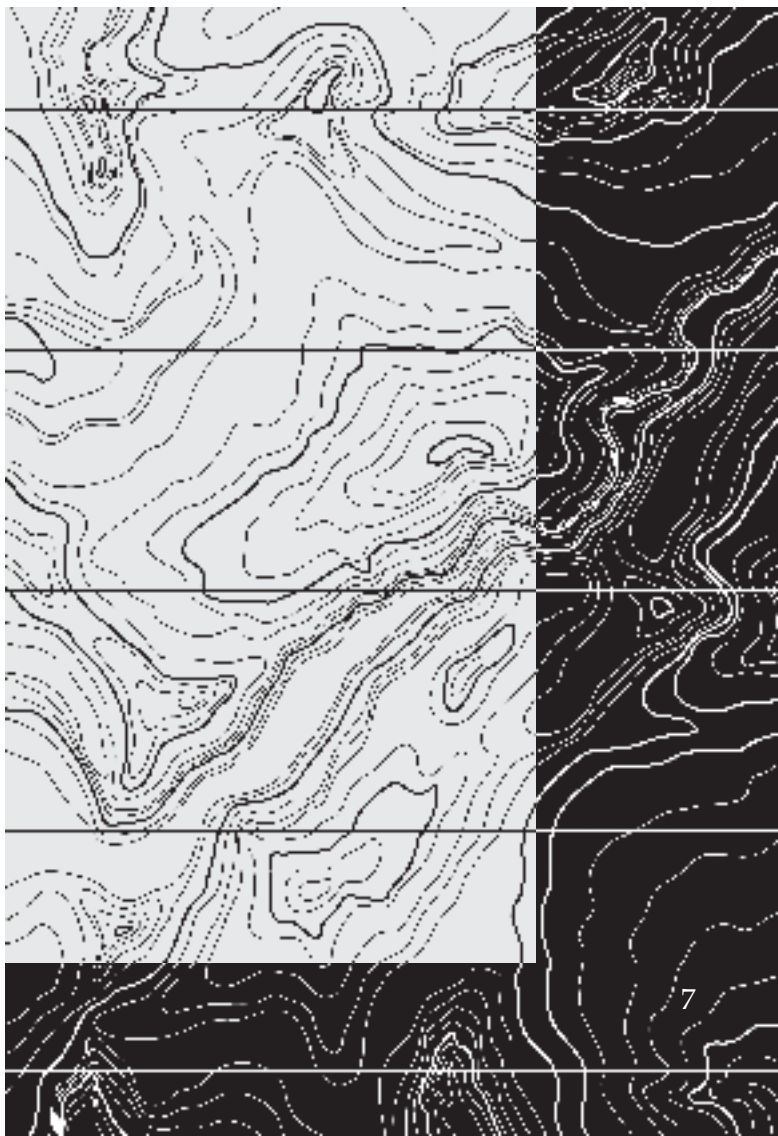
Pavlik akkor – tizenöt, nem: tizenhat éve már ennek is? – hosszabb kérdezősködés nélkül nekilátott, hogy újjáépítse a régi kőfalat a temető körül, ahol több mint tizenegyezer lélek lelt nyugalmat az elmúlt évszázadok során: egy másfél kilométer hosszú falat, amelyből sok helyütt már nem látszott több, mint a sírhelyekből, amiket Pavlik százával és százával szabadított ki, igen, ezzel a két kezével, a gyökerek és bokrok közül, és hozott ismét napvilágra a sötétségből. Mert ha már rokonok és utódok nem voltak többé, akik köveket tehetek volna a halottak sírjára, jeleznén, hogy gondolnak rájuk, még mindig szeretik, vagy legalábbis nem felejtették el őket, akkor legalább nyugalom, védetség lakozzék e fal oldalában, legalábbis addig, amíg ő, Pavlik, él. Ezekben a napokban töltötte be a nyolcvanát.

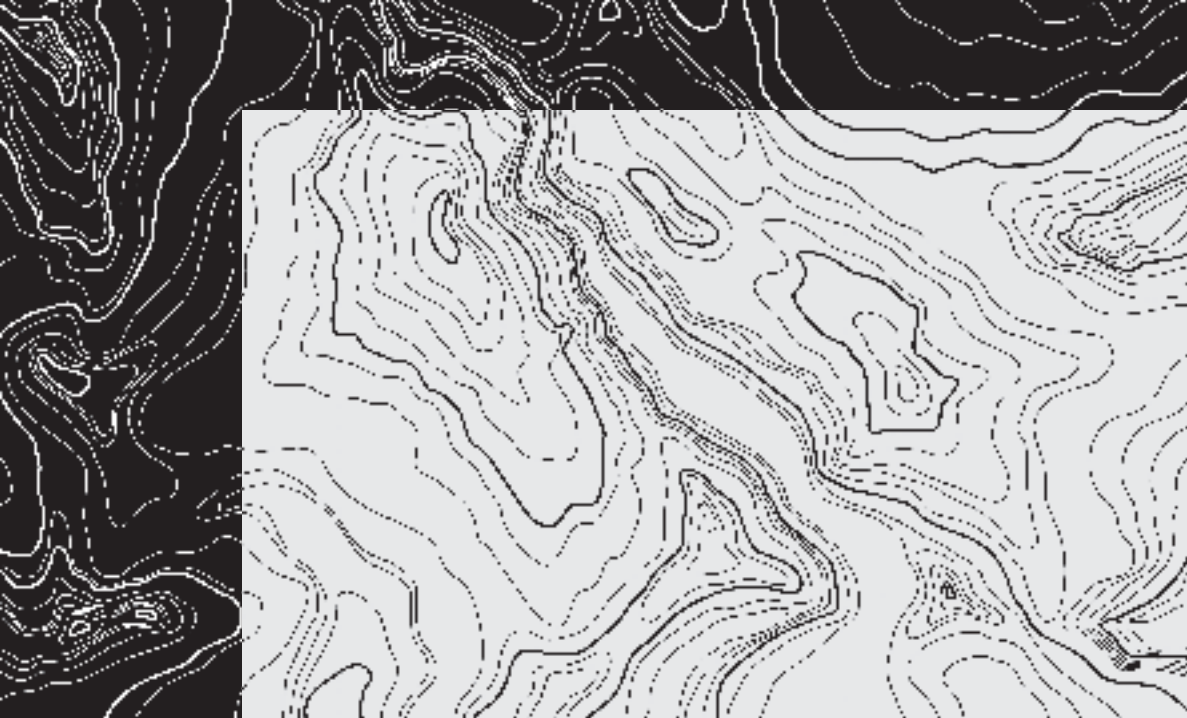
Azokat a kavicsokat, amiket sok síron láthattam, mind ő tette oda, most pedig én is húzom csak le a kesztyűmet, és én is tegyek néhány kavicsot a sírokra, a kövek itt többet számítanak, mint a virágok, magyarázta Pavlik, és mindmáig a bibliai időkre emlékeztetnek, amikor kövekkel kellett megerősíteni a sírhelyeket, és ekképp védeni őket a dögevők éhétől és a Szentföld homokviharaitól.

Nehéz, sokszor nehéz munkája legtöbb napján Pavlik olyan egyedül volt idefenn, mint ma, ezen a téli napon, amely olyan hideg volt, hogy nem tudott habarcsot keverni, hanem csak ezeket a régi, mohos köveket előkészíteni, de éppen ezáltal kezdett el a temető, kezdtek maguk a halottak is lassanként beszélni hozzá, igen, hozzá, ő pedig lassanként megtanulta érteni a nyelvüket és az írásukat, sok esetben fáradtságos volt, így azonban egyik ember a másik után támadt fel a számára – szerelmesek, akiknek a pestis napjaiban örökre el kellett válniuk egymástól, egy fiatal anya, aki ikreknek adott életet, és közben elveszítette a sajátját, egy orvos, akit a kolera győzött le... Pavlik néha már úgy érezte, mintha az idetemetettek közelebbi ismerősei volnának, mint a város sok lakója.

Ha ismét sikerült lefordítania a héber feliratok valamelyikét, Pavlik lassú, szép írással följegyezte egy noteszbe, amelyet mindig magánál hordott kabátja belső zsebében. A gyűjtemény egyik első lapját egy levél díszítette, amit egy szücsmester feleségének a sírkövén talált:

*Kedvesem
Elmúltál
Mint a legvilágosabb nappal
De el fog múlni
Az éjszaka is
Amely búcsúnkra következett*

És persze, ő is reménykedik még abban, hogy lassanként Třebíčben is változnak és világosabbra fordulnak az idők. Talán már a pártirodákban is fölmerült a gondolat, hogy mégsem kéne elpusztítani az öröklét e honát, hanem turisztikailag hasznosítani – elvégre a třebíči az ország egyik legnagyobb zsidó temetője volt a prágai mellett, így kifizetődő úticéllá válhatott ennek vagy annak a történelembúvárnak, akit aztán célja előbb vagy utóbb óhatatlanul a város panzióiba és vendéglőibe terelt. Pavlikot azonban már rég nem érdekelték eféle okoskodások. Ő rendületlenül építette tovább a falat, az ő falát, és néha már nem is hallott mást, csak a fal oltalmában megszólaló hangokat.

A legszebb szavak azonban, amelyekre nagy munkája sok éve során bukkant, nem kőbe voltak vésvé, hanem ezüstfonállal hímezve egy fekete bársonykendőre, amelyet a törmelék közül húzott elő egy napon. Egykor ilyen kendőkkel terítették le a ravatalokat, és ekképp szavakon, egy zsoltáron vitték sírjához a halottat. Pavliknak sok fáradságába került, amíg meg tudta fejteni az ezüstírást, és boldog volt, igen, boldog, amikor végre érteni vélte, mert ami a bársonyon csillogott, egyformán *szólt* az élőknek és a halottaknak:

*Megparancsolta angyalainak
Hogy bármerre jársz
vigyázzanak rád*

Bármerre jársz, minden utadon, még azon az egyen is, az utolsón. Mikor aztán Pavlik föl-tette magának a kérdést, hogy vajon a třebíči zsidókra is vigyáztak-e ezek az angyalok, kétségek fogták el, és csak nehezen tudta elhessegetni a gondolatot, hogy még a Mindenható is képes volt megszegni egy ígéretet, vagy egyszerűen csak elfelejtett parancsot adni angyalainak... az ő angyalainak, akik aztán némán és tétlenül álltak sorfalat a Theresienstadtba és a megsemmisítőtáborokba vezető úton. Egy másik mindenható isten talán nem hagyta keresztre szögezni a saját fiát, nem szólítva hadba égi seregeit önnön teremtményeinek elvakultsága, gonoszsága és kegyetlensége ellen?

De aztán, a vívódás és kiábrándulás hosszú ideje után, amikor egyszerűen csak építette tovább a falát, egyre tovább, Pavlik végre megértette, hogy valójában mi van a ravatalkendőre írva: nevezetesen, hogy az emberekre, a halandókra lett bízva, hogy

*bármerre jársz,
vigyázzanak rád,*

és ekképpen elvégezzék az angyalok munkáját.

Oszloperdőben

Láttam egy oszlopok erdejében bolyongó vándort, aki néhány méterrel előttem lépdelt egy deszkapallón. A palló egy fekete, tükörsima vízfelületet hidalt át, amelyből százával meredeztek ama gránit- és márványerdő oszlopai. A vándor néha megállt, áthajolt a palló korlátján, és suttogva beszélt a foltos aranyhalakhoz és bumfurdi pikkelyespontyokhoz, amelyek lomhán úsztak el a lába előtt, és uszonycsapásaikkal itt-ott áttörték a víztükör simaságát, mintha egyetlen feladatuk annak szemléltetéséből állna, hogy ennek az oszloperdőnek valóban folyékony a talaja, édesvíz, nem pedig fekete üveg. A férfi néha egy-egy oszlop előtt is megállt, felnézett a korintoszi vagy ión oszlopfőkre és a rajtuk nyugvó boltívekre, mintha fák koronái volnának, amelyek közt madarak vagy más félénk teremtmények rejtőznek, és ezekhez is suttogva beszélt.

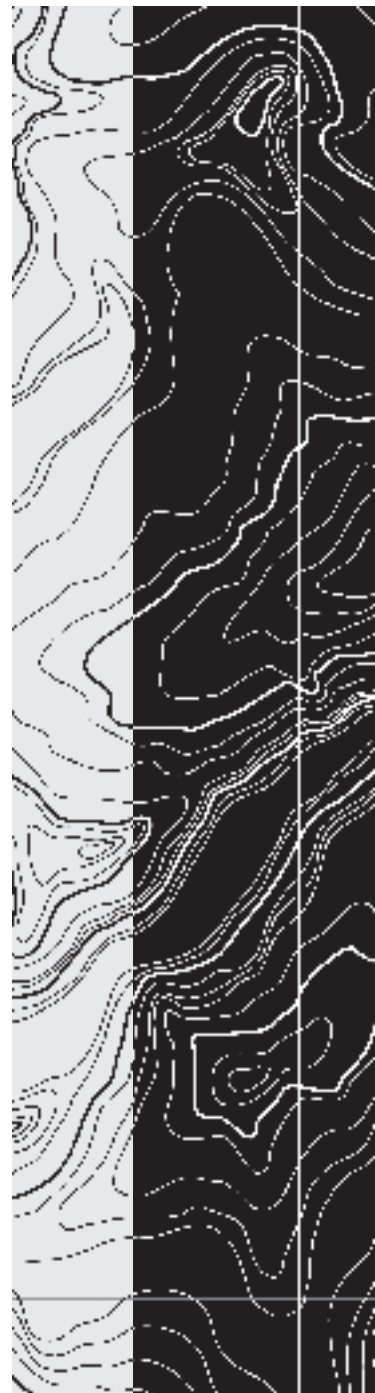
Sötét volt. A mesterien elrejtett lámpák rótarany visszfényén kívül, amely izzó fakéreggé változtatta az oszlopok márvány- és gránitfelületét, semmi más nem világította meg a deszkapallót és a keresztboltozat nyugodt tükörképét a vízen, amelynek számtalan íve minden irányban beleveszett a félhomályba.

Csend volt. Az előttem haladó vándor suttogása és a néhány, távoli és fojtott hang az egyik oszlopsor végétől nem zavarta a csöndet, hanem szinte még jobban elmélyítette. Ezen a novemberi napon csak néhány látogató ereszkedett le a *Jerebatan*-ciszterna visszhangzó homályába, ebbe a – hirdette a plakát a felvilágból a fekete vízhez vivő lépcső mellett – legjelentősebb föld alatti építménybe a boltozatokban, pincékben, tömlőcökben, ciszternákban, folyosókban, alagutakban, kriptákban és kútaknakban oly gazdag török metropoliszban, Isztambulban.

Rendes nyitvatartási napokon itt zene fogadta az alvilágba érkezőket, lágy, szimfonikus dallamok, amelyek másfél évezreddel vagy talán még régebbre röphíthették vissza őket, e vízi palota építettségének napjaiba, aki *Justinianus* néven, a hatodik században emelkedett fel parasztfiúból római imperátorra. Justinianus egy régebbi, uralkodása előtt kétszáz évvel kiásott ciszternát bővítettett ki máig változatlan méretére: a nyolcvanezer tonna víznek, mert ennyit tudtak tárolni a háromszázharminchat, egyenként nyolc méter magas oszlop által hordozott boltozat alatt, még aszályok és háborúk idején is át kellett járnia a kelet-római birodalom szívére, a császári kerteket, vízköpöket, kutakat és fürdőket, és a város minden ellenségének és ostromlójának demonstrálnia, hogy a bizánci-római hatalom talaja soha nem szárad ki. És még ha a palota szomszaga alatt egyre csak csökkent és csökkent is a vízszint, egyre növelve és növelve a visszhangzó sötétséget, akkor sem a hiány válhatott láthatóvá, hanem csak az addig elárasztott pompa, amely a csodálat ihlette számos nevének legszebbikével ruházta fel e ciszternát: *elsüllyedt palota*.

A felvilág lárámája ezen a novemberi napon is minden lépcsőfokkal, amelylyel a látogató lejjebb hatolt a mélységbe, halkabbá vált, végül elhalt – aztán viszont nem váltotta fel zene. Talán a berendezés hibája miatt, vagy csak azért, mert ilyen kis számú közönségnek nem jártak szimfonikus dallamok, de csönd volt. Így pedig csak az egyforma, csupán a boltozatról lehulló szivárgásvíz-cseppek becsapódási zajától megtört csend tette – s az elmúlt másfél évezred legtöbb napján itt feltehetően ilyen csend honolt –, hogy nem tudtam nem meghallani az előttem haladó vándor suttogását. Idelelni a suttogás is elég volt – még olyankor is, amikor a fenti világban városfalakat ostromoltak meg és törtek át, és palotákat fosztottak ki, vagy, mint ezekben a novemberi napokban, felrobbantak egy öngyilkos merénylő bombái.

Ilyen csönd lehetett az 1453-as esztendő májusában, amikor II. Mehmet, a *Legyőzhetetlen*, a *Láthatárok ura*, egy uralkodása harmadik évében járó ifjú százötvenezer fős seregével a vérzenekarok üstdobjainak, harsonáinak,

cintányérjainak és sípjainak fülsüketítő zenebonájától kísérve elfoglalta Konstantinápolyt, a kereszténység metropoliszát, és új nevet adott a városnak.

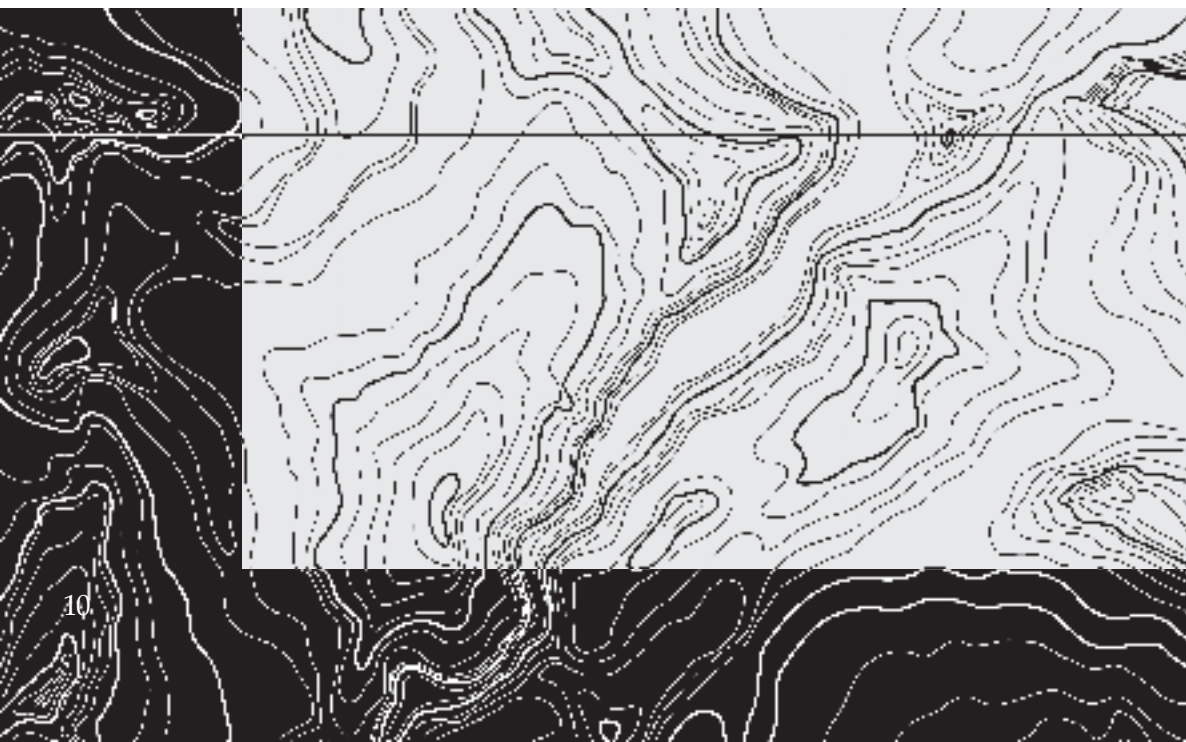
Mehmet, az egy és igaz Isten, *Allah ökle* ezzel az új névvel állítólag Konstantinápoly görög alattvalóinak rémült kiáltását akarta kigúnyolni, akik az iszlám elleni háborúk immár hiába túlélt évszázadaiban mindannyiszor így válaszoltak a menekülésük célját firtató kérdésre: *Isz tin polin!* A városba! És úgy tartották, hogy Mehmet, a *Világ Hőse*, aki ugyanúgy beszélt arabul, latinul és görögül, mint héberül és a perzsák nyelvén, nem csupán gúnyt űzött e kiáltásból, hanem még szójátékot is csinált belőle, midőn a romokat és hullamezőket, amelyek a világ leghatalmasabb falainak bevétele után lángoltak előtte, így nevezte el: *Isz-tam-bul*.

Csöndnek, nyilván ugyanilyen csöndnek kellett lennie ideleenn akkor is, mialatt Mehmet odafent, az egy és igaz isten napjának fényénél mindent, de mindent átalakított: a *Hagia Sophiát*, a keleti világ legnagyobb templomát a világ legnagyobb mecsetévé, a kereszténység egyik fővárosát pedig az Oszmán Birodalom szívévé. És Mehmet végül még azt is megmutatta, hogy akár a szárazföldet is képes tengerré, a tengert pedig diadala tükrévé változtatni, midőn a vihar napjaiban hatalmas karneváli menetben körül~~vit~~*itorlázta* a város kikötőzárlatát, vagyis flottája nagy részét, hetvenkét hajót, teljesen fel~~vit~~*itorlázva* és összes evezőszével fölszerelve, ökörfogatokkal meg szolgák és rabszolgák tízezreivel vontatta el a Boszporusz partjaitól – a szárazföldön át! – az Aranyszarv-öböl, hogy ott ismét vízre bocsássa.

Mind e sok átváltozáslárma közben ideleenn szüntelen csönd honolt, csönd honolt még akkor is, amikor Mehmet, a Hódító az elesett város jobb belátásra bírhatatlan védőit büntetésül hosszú sorokban, vértől csöpögő allékban karóba húzatta, és a fenti világban órákon, napokon át csak a legyőzöttek iszonyatos üvöltéseit lehetett hallani.

Ebben az ősrégi csöndben ugyan egy szót sem értettem a vándor, egy kövérkés, szakállas középkorú férfi suttogásából, mégsem volt kétséges, hogy a látogatók gyér seregének maradékához hasonlóan az ő célja is két kődarab, két hatalmas Medúza-fej volt. Az oszloperdő szélén feküdtek a vízben. A látogatók érméket dobtak be nekik áldozati ajándéknak vagy a jövőben rejtőző szerencsésük eltörlesztéséül, a sápadt halak pedig tévedhetetlen reflexszel kaptak a billegve-csillogva elmerülő aprópénz után.

A ciszterna sok más oszlopához és oszlopfőjéhez hasonlóan ezek a Medúza-fejek is lerbolt vagy lebontott templomok és paloták romjaiból származtak, amelyek bizánci császárok rég elfelejtett parancsaira köfejtkékké váltak a kereszténység új, imperiális építményeihez. És lassanként kezdtem megérteni, hogy a suttogó vándor, amikor fölneztet valamelyik oszlopfőhöz, monológjában feltehetően a kőből faragott levélzet eredetét találgatta, és nem a halakhoz, hanem csak saját tükröképéhez beszélt, annak számolta ki a téglaboltívek horderejét. Ment, suttogott, megállt, ment tovább monológjába merülve, én pedig követtem, végül is közös célunk volt.

Medúzát, az antik mondavilág halandó szépségét Pallasz Athéné rajtakapta, amint templomában Poszeidónnal, a tengerek urával pajzánkodott, s e bűnéért a felháborodott istennő csúnyaságra, sőt förtelmességre ítélte: az egykor csodaszép teremtsnek napjai végéig kígyókat kellett viselnie haj helyett a fején, szárnyas szörnyként pedig villogó szemekkel, tépőfogakkal és kilógó nyelvvel minden embert, aki megpillantotta, kővé változtatnia a réműlettől.

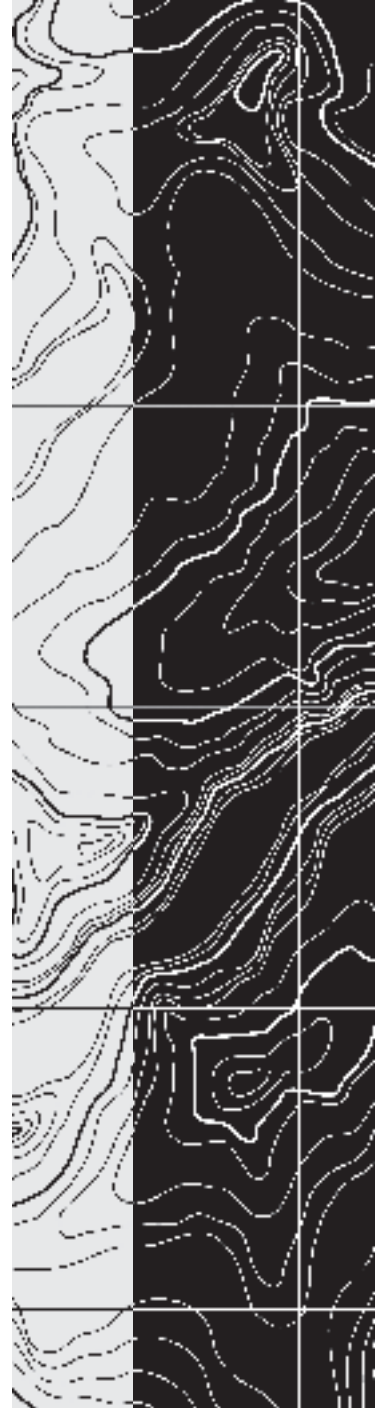
A ciszterna építőmesterei oszloplábazatként használták a Medúza-főket, és az egyiket fejfelé, a másikat oldalára fektetve helyezték a víztároló aljára, mintha az oszlopsorok és a boltozat örökös nézésére akarták volna kényszeríteni őket, s e tekintet kővé tevő erejével a márvány és gránit tartósságát akarták volna fokozni.

A kígyóhajú fejekhez érve, az oldalára fektetett előtt végre megállt a vándor, és abbahagyta a suttogást. Aztán – ahogyan két másik ciszternalátogató is mellette – egy érmét vett ki a pénztárcájából, röviden a fény felé tartotta, amely itt olyan éles volt, mint az Elsüllyedt Palota egyetlen más helyén sem, és a halott szemek, a Medúza homloka felé dobta, ahonnan az a cseppnél épp csak hangosabb zajjal a sekély vízbe hullt. A vándor azonban nem vette le a szemét a billegve elmerülő érméről, és amikor az végre megállapodott a fenéken, még mindig úgy meredt a vízbe, mintha látna valamit, amit senki más nem lát.

Aztán hirtelen átlépett a korláton, az emberek és a medúza elválasztását szolgáló súlyos láncon, és még mielőtt bárki akár csak a kezét nyújthatna volna felé, leugrott a fahídról. Térdig állva a vízben, lehajolt az érméjéért, ki sem véve a vízből, megfordította, és visszahelyezte a medence aljára.

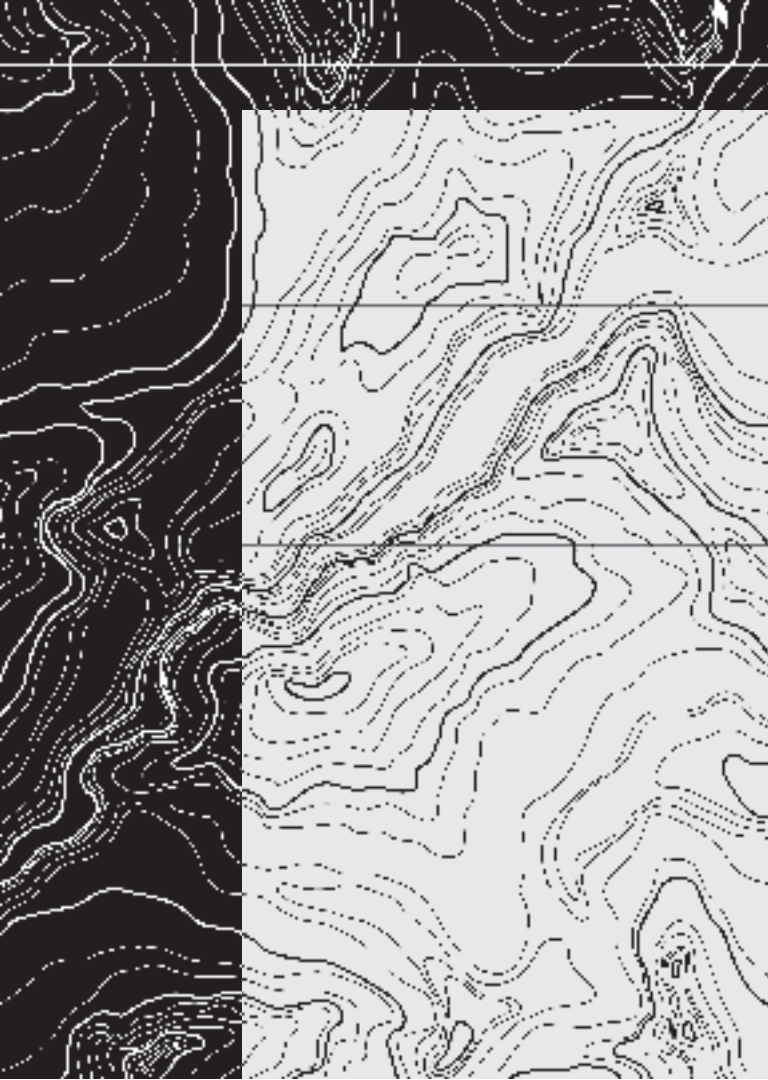
Fej vagy írás: Isztambul egy távoli jövőben le fogja-e vetni és ki fogja-e cserélni még egyszer a nevét, be fogja-e váltani egy Allahnak tetszőbbre? Jó lesz-e elutaznia Anatóliába, vagy inkább maradnia kéne? Azt az isztambuli barátságot felmondania, vagy inkább megőriznie? Hát ma éjszaka mi volna jobb – engedni annak a vágynak, vagy inkább ellenállni neki?

Fej vagy írás: bármelyik oldalát mutatta is az érme, megerősítve ezzel egy döntést, vagy kijelölve egy jövőbeli eseményt – most már mindenesetre az érmedobó által remélt, jó oldalát mutatta a világnak. És mialatt a híd deszkáin hangosabbá vált a későn érkező örök vagy felvigyázók dobogása, a víztől csöpögő vándor kimászott a ciszternából, mosolyogva, mint aki kérdezni ugyan hajlandó volt az isteneket, ítéletüknek azonban nem kívánt engedelmesskedni. Az elsüllyedt érmével kezébe vette a sorsát. Kezébe vette, és a sápadt pontyok és aranyhalak homályhoz és sötétséghez szokott szeme láttára és az alvilágba alászállt néhány napi látogató ijedségére – megfordította.

A sötétség szépsége

Láttam egy spirálgalaxist a *Bereniké haja* csillagképben, abban a nem különösebben látványos égi zónában, amelyet Számoszi Kolón görög csillagász nevezett el egy fáraónéról a kereszténység előtti III. évszázadban: Bereniké fogadalmat tett, hogy feláldozza aranyfényű haját, ha hitvese sértetlenül tér vissza az asszírok elleni háborúból. A fáraó győztesként tért haza, Bereniké pedig levágta haját, és egy tincset belőle a szerelem istennőjének szobra elé helyezett. Ám az áldozati ajándék az éj leple alatt eltűnt, s a haragra gerjedt fáraónak, aki lopásra gyanakodott, a görög udvari asztronómus másnap éjszaka három csillagot mutatott az égen, mondván, Aphrodité istennő elfogadta hitvese ajándékát, három csillaggá változtatta, és az égre akasztotta a feláldozott aranyhaját.

A spirálgalaxis gyöngye, sok milliárd nap fényéből összeálló csillogásának ott a Bereniké hajában a legújabb, egyelőre vitatott csillagászati számítások szerint negyvennégy millió év kellett ahhoz, hogy az űr mélyéből teleszkópom tükréig érjen. Ellipszise az okulárban olyan volt, mint egy sötét szemháj függönyén átsejlő szem, amely éppen felnyílni vagy lecsukódni készült. E szemháj, egy sarló alakú, sötét anyagból, gázfátylaktól és csillagporból álló sáv önmagában is több mint ötezer fényévet tett ki a mérések szerint – de ezt az értéket is vitatták. Átkozódtam.

A nyári napforduló éjjelének csillagokkal telehintett, holdtalan ege alatt ültem a felső-ausztriai Höllengebirge peremén, egy hegyi erdő széles tisztásán felállított teleszkópjaim mögött, és olyan hangosan átkozódtam, hogy átkaim visszaverődtek a fekete fenyők alkotta falról. A tehenek felől, amelyek fekete szigetekként, kérődzve vagy szenderegve heverték az alpesi rétek csupán árnyalattal világosabb ölében, csak elvétve hallatszott egy-egy mély sóhaj az éjszakai csendben.

Atmoszférikus turbulenciák, valamint csillagászati készülékem navigációs rendszerének leállása miatt eltartott egy ideig, amíg két teleszkópom lencséit és tükréit – keresőtávcsövekkel tapogatózva iránycsillagtól iránycsillagig – sikerült e távoli galaxis koordinátáihoz igazítanom, amely a különböző csillagkatalógusokban olyan beszédes neveket viselt, mint *Black Eye Galaxy*, *Evil Eye Galaxy* vagy *Sleeping Beauty* – Fekete szem, Ördög szem, Szunynyadó Szépség...

A tizennyolcadik század végén három csillagász – az angol Edward Pigott, a német Johann Elert Bode és a francia Charles Messier – egymástól függetlenül egyetlen éven belül figyelte meg e szépséget az ürességtől kongó űr mélyén, de csak Messier keresztelte el neve első betűjével és az általa felfedezett égi ködök és galaxisok hosszú sorának esedékes számával: *M64*.

Miközben leszállt az év legrövidebb éjszakájának csillagászati alkonya, egy hegyi kunyhó melletti, rázkódásbiztos betonalapzaton felállítottam távcsöveimet – egy mázsányi súlyú Schmidt-Cassegrain tükörteleszkópot és egy nem sokkal könnyebb apokromatikus refraktort –, és drótkerítéssel védtem meg őket a legelő jószágok kíváncsiságától. Holdfelkelteig akartam fürkészni a nyári napéjforduló égét, hogy aztán a hold északi részén fekvő *Hidégtség tengerét*, ennek keleti partján pedig az Atlasz- és a Herkules-krátert látogassam meg.

Azon az enyhe nyári éjszakán már befogtam a Skorpió és a Kígyó tartó területét és a bennük található kettős csillagokat, gömbcsillaghalmazokat és planetáris ködöket, és közben lassanként már megint dühbe gurultam amiatt, hogy egy reflektorblokk a szemközti hegygerincen vakító fényvel árasztott el egy drótkötélpálya-állomást. E reflektorok szórt fénye életlenné tette és elhalványította az olyan gyenge fényű égi objektumokat és több száz milli fényévre lévő óriásnapokat, amelyek egyébként briliánsokként csillogtak az űr fekete bársonyán.

Amikor elhatároztam, hogy elhagyom a fényszennyezett területeket, és a felső-délnyugati csillagrégiókba térek ki, ott ugyancsak kénytelen voltam megállapítani, hogy a hegyi állomás szórt fényében még az M64, az égbolt tizenkét legfényesebb galaxisának egyike is sokat, szinte mindent elveszített ragyogásából. A csillagászat legerősebb teleszkópjaival makulátlanul fekete éjszakákon a látható univerzum egyik leghatalmasabb naprendszer-csoportulását lehetett felfedezni a Bereniké területén – ezernél is több, esetenként négyszázötven millió fényévre lévő galaxist –, ám egyetlen, néptelen hegyi állomás reflektorának vakító fényereje mindenestül eltüntette őket. Átkozódva azt kívántam, hogy bárcsak hunyna ki az a fény egy hegyomlás, kőlavina vagy becsapódó üstökös alatt.

Ám amikor a fényforrás hirtelen csakugyan elapadt, valóságosan megrémültem. Hiszen ki akarná, hogy szitkai és átkai azon nyomban teljesüljenek? Voltak éjszakák, amikor váratlan ajándékként, áramszünetek és villámcsapások után köszöntött be a hirtelen sötétség. Ez a mai éjszaka azonban szélcsendes volt, enyhe és csillagfényes – immár pedig makulátlanul sötét is.

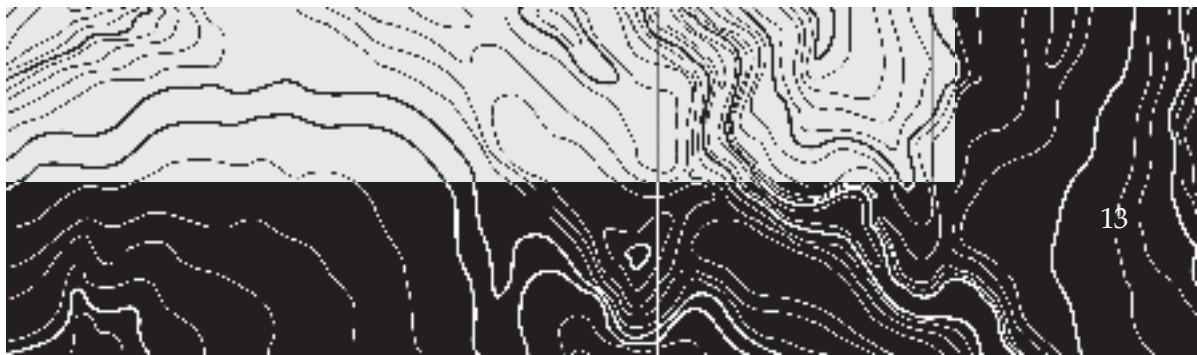
Szemem ugyan csak lassanként szokott hozzá a megváltozott fényviszonyokhoz – de már a fényszennyezés vége utáni első percekben látni lehetett, ahogyan növekszik a csillagok száma. És amikor a jobb fényviszonyoknak megfelelően átváltottam a tükörteleszkópról az apokromatikus lencseteleszkópra, a Bereniké területén is drámaian megváltozott kép fogadott: mintha felnyílt volna az M64 galaxis szemhéja, centruma most már nem csupán fénylett, hanem *ragyogott*. Miután méréseket végeztek a spektrumában észlelhető vöröseltolódáson, a csillagászok fölvetették, hogy az Alvó Szépség vajon nem legalább két galaxis kozmikus összeütközéséből jött-e létre, belső és külső tartományai ugyanis nagy sebességgel forogtak éppen ellentétes irányban. Ott, ahol e két szembehaladó forgatag kaotikus örvényekben egymásnak ütközött, esetleg új, szuperforró napok százai keletkezhetnek, velük együtt pedig – az ilyen csillagszületések kozmikus hulladékaiként – aszteroidák, bolygórendszerek, hűvösebb helyek is, tüzet adva képzelődésünknek a távolinál is távolabbi terekben viruló életről.

Most azonban alighogy fölnyílt, már el is tűnt ez a szem. Ami az imént még teljes szépségében mutatkozott meg nekem, láttam okuláromban kihunyni a Black Eye Galaxyt! Az egész galaxis eltűnt egy hirtelen, hullámzó sötétségben. Csak látóterem peremén villant még egy-egy gyöngé fényű szikra, olyan benyomást keltve, mintha ez a verdeső, fekete valami, egy minden fényt elnyelő éj száguldva közeledne felém.

Ám amikor levettem szememet az okulárról és pusztán szemmel felnéztem az égre, a Szűz, az Ökörhajcsár, az Oroszlán és a Vadászebek – a Bereniké hajával szomszédos csillagképek – nyugodtan álltak a békés égen; a fenyvesekben szellő sem rezdült, és még az alvó tehenek sem nyöszörögtek. A kozmikus katasztrófa egyedül refraktorom okulárjában tombolt és nyelte el fényévről fényévre a csillaghímes űrt... És hirtelen hallottam is, hogyan *szól* a világgusztulás:

Egy madár rikoltása volt. Egy erdei bagolyé. Nesztelen cserkészröptében nyilván a teleszkópjaiméval pontosan azonos irányban kereste vagy üldözte zsákmányát, és a lencsék kontúrok nélküli, csillagfaló szörnyeteggé változtatták, amelyből szabad szemmel azonban ugyanolyan keveset lehetett látni, mint egy távoli galaxisból.

Megkönnyebbülés volt-e, amit éreztem? Fáztam. A Höllengebirge délkeleti vonulatai fölött kezdett feljönni a hold, a *jóságos hold*, a legnagyobb csillagfaló, amely, tudtam, véget fog vetni csillagközi portyázásomnak. Sarlója a gyors emelkedő után úgy állt a hegység gerince fölött, mint lámpa a gyermek ágyánál, aki rosszat álmodott – a meghitt éjjeli pilács, amelynek nyugtató, vigasztaló fényénél a sötétség minden réme és kísértete, de minden szépsége is elhalványult.

Zuhanás az éjszakából

Láttam sok ezer fényvel izzani Dzsaiapur fölött az éjszakai eget. Mintha kimondottan Rádzsasztán, e sivatagos észak-indiai állam fővárosa fölé feszítették volna ki egy második égbolt védőhálóját a mindenség rémisztő mélyei, az örökkévalósággal határos üres terek ellen, úgy imbolyogtak, lebegtek, táncoltak e fények a holdtalan sötétségben, eltávolodtak egymástól, megint egymásra úsztak, és néhány szívverés tartamára tűnékeny, soha nem látott csillagképekké egyesültek. Ha e számtalan fény valamelyikét hirtelen kitaszította kaotikus pályájáról egy láthatatlan erő, s a fény az éjszakai városra zuhant, és esés közben meteorok módjára elégett, a sötétből kacagást lehetett hallani, nevetést és kiáltozást; diadalkiáltásokat.

Azon a tiszta, enyhe, januári éjszakán egy Guest House lapostetején ültem a rádzsputok idején épült nyári palota, a szélnek szentelt *Hava Mahal* közelében, és a város tetőin összegyűlt népes közönséggel, a körvonalak sötétbe vesző seregével együtt követtem az égi színjátékot.

Dzsaiapur ezen az éjszakán egy háromnapos ünnep, a *Makar Sankranti* tetőpontját és egy új időszak kezdetét celebrálta. A nap pályája ezekben a napokban ugyanis egy csillagászok által másodpercre kiszámított fordulóponttól ismét észak felé hajlott, és ezzel megkezdte az évi útját a csillagképen át, amelyre a nyugati világ égfürkészei mint *Bakra* néztek fel, a hinduknál azonban egy mitikus vízi lény, *Makara* nevét viselte. Ganga folyóistennő egy ilyen nevű – számtalan ábrázolásán hol krokodilhoz, hol meg delfinhez, elenfántfejű halhoz vagy csikóhalhoz hasonlító – keveréklényen lovagolt, amikor megparancsolta a szent folyónak, Gangesznek, hogy az istenek világából áradjon ki az emberekébe. Amikor a nap beért a Makaráról elnevezett csillagkonstellációba, véget ért a tél, a nappalok megint hosszabbak lettek, a cukornádföldek édes termést hozhattak, és az emberek nemcsak a földet, de még az eget is papírral és selyemmel díszítették.

Dzsaiapurban és Észak-India sok más városában ilyenkor ugyanis papírból és selyemből épített sárkányok százezrei, sőt milliói emelkedtek az égre ünnepelni a napfordulót, mindenféle méretű, alakú és színű légi lények. És amikor az ünnep napjainak végén lebukott a nagy tűzkorong, hogy következő reggel néhány lélegzetvétellel korábban térjen vissza, mint előző nap, apró olajmécseket kötöztek a feszülő eresztőzsinórokra, és így parázsló, pislákoló csillagokat, egy második, emberkéz gyújtotta égboltot aggattak az égre.

Közben maguk a sárkányterelők is közelebb kerültek valamennyivel a csillagokhoz, amikor a város tetőin tekerték le több száz méter hosszú zsinórjaikat a fa- és műanyagorsókorról. A puszta földön utak és utcák labirintusával elrácsozott, csíkokra osztott ég csak a tetőkön vált elég tágassá, elég terebélyessé, hogy vadászmezőként és játszótérként át lehessen látni, netalántán irányítás alá is lehessen vonni. Makar Sankranti idején ugyanis nem volt elég, hogy valaki egyre és egyre magasabbra eresse sárkányát, de emelkedés közben más sárkányterelőktől is el kellett vitatni az egekben a leget, vagy ha már elfoglalták a zenitet, meg kellett kaparintani tőlük.

Ehhez ennyvel kenték be, üvepporral és borotvaéles szilánkokkal vértették fel, és ekképp egyfajta madzagfűrészre alakították át a sárkányzsinórokat, amellyel át lehetett vágni az ellenfél pórázát, és ki lehetett *szabadítani*, zuhanópályára lehetett küldeni sárkányát. A művészi selyem- és papíralkotmányok, amelyek ilyenkor földre himbálóztak, és tetőkön, fák koronáján, villanyvezetékek szikrákat szóró szövevényében vagy a városon kívüli poros földeken csapódtak be, szakadtak szét és törtek össze, égből hullt prédává és a gyerekek meg ama legszegényebbek zsákmányává váltak, akiknek még papírjátékra sem telt. Tróféákat magukra aggatva, e prédagyűjtögetők énekelve vonultak az utcákon, vagy az összecsomózott zsinórmaradványokon újra égnak eresztették még röpképes zsákmányukat.

Vannak olyan sárkányterelők is, mesélte nekem a Guest House tulajdonosa, a kasmíri polgárháború elől ide menekült gyapjúkereskedő, akik szentül hiszik, hogy minden átfűrészelt zsinórral, minden kiszabadított zsákmánnyal egy-egy újjászületést takarítanak meg az inkarnációk labirintusában bolyongó lelkek valamelyikének... a legtöbbször azonban, tette hozzá, nyilvánvalóan csak játék, ami Makar Sankranti idején történik az égen. Ha India három északi tagállama, Rádzsasztán, Maharashtra és Gudzsarát közel kétszázötven millió lakójából csak minden tizedik elereszt egy sárkányt Makar Sankranti ünnepén – és

ez még bizonyára túl óvatos becslés –, elméletileg már az is huszonöt millió újjászületésnyi megtakarítást jelentene.

A sötétben nemigen tudtam kivenni, hogy a környező tetőket benépesítő alakok közül ki mutogat csak nézőként az éjszakai égre, és ki húzogatja sárkányterelőként a zsinórját, vagy engedi futni a kezét védő kesztyűn át, de a tapsból és éljenzésből ítélve alighanem a szomszédos tetőn ülő körvonalak egyike diadalmaszkodhatott, mert valamivel távolabb hulló fényt lehetett látni, aztán egy égő sárkányt is, amint egy száradó ruhával teleaggatott teraszon landolt, ott pedig néhány taposással eloltották.

És hirtelen még valami alázuhant a sötétből, és az emberek közé esett, egy fekete, szárnyas árny, amely először rémült sikolyt, aztán viszont megkönnyebbült nevetést váltott ki. Az ijedelem másodpercei után fellobbanó zseblámpa fényénél egy sötét, csillogó ér, feltehetően vércsík előtt ama repülőkutyák egyike feküdt, amelyek túlméretezett denevérekhez hasonlítottak, és napközben százával lógtak fejjel lefelé, fekete szárnyukba takarózva alvófaik koronájában. Ha alkonyatkor kirajzottak, képesek voltak elsötétíteni a Guest House utcája fölötti égsávot.

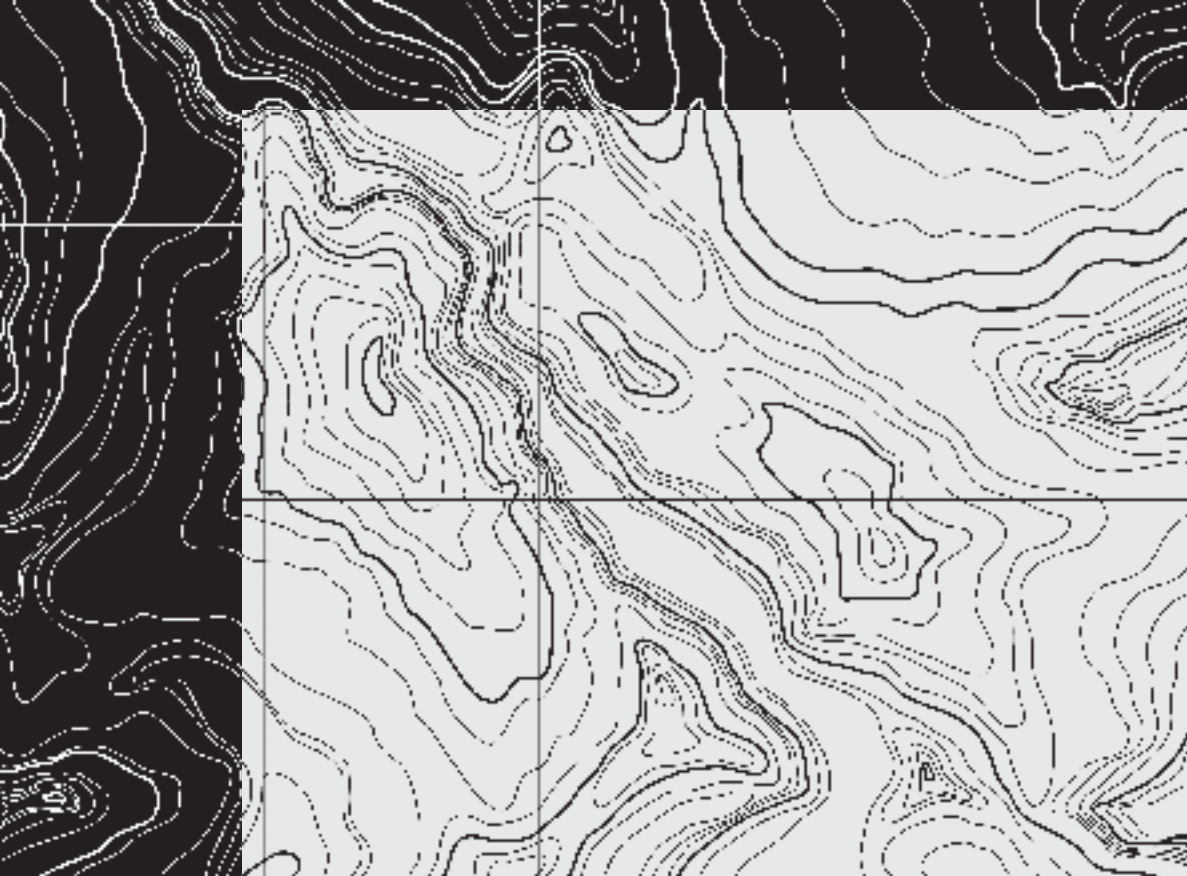
A lezuhant állat szárnyfesztávolsága méteresnél is nagyobb lehetett. Rémülten, de csak az egyik bőregérszárnyával verdesett; a másik torz módon kifordult és beszakadt, nyilván eltörhetett a szárnycsontja. A repülőkutyákról azt híresztelték, hogy szomjukat tengervízzel oltják, de azt is, hogy vámpírokként embervérrel táplálkoznak. Pedig kutyapofájuk ellenére csak gyümölcsöt, virágszirmot és virágport esznek, és egyetlen más földi, vízi vagy légi lényre sem vadásznak. És olyan ultrahangos lokátoruk sincs, mint a vadászó denevéreknek. Talán a lezuhant példány is ennek hiányában sérült meg az éjjeli égen feszülő sárkányzsinórok valamelyikében, vagy egyszerre többben.

A *Makar Sankrantit* köszöntő zsinórfűrészek szövevényében nemcsak repülőkutyák potyogtak az égből évről évre, hanem teljes madárrajok is, keselyűk, sólymok, kárókatonák, íbiszek, gémekek és flamingók, sőt még sárkányterelő is, akiknek csak légi párbajaikhoz volt szemük, a teraszokról és lapostetőkről bizony azok is le-leestek, amint az is rendszeresen megtörtént, hogy a szorosra feszített zsinórfűrészek átmetszették valaki nyaki ütőerét a színpompás vagy csillaghímes égre meredő ünnepi vendégek és sárkányterelők közül. Tizenegyen!, mondta a kasmíri gyapjúkereskedő, csak a múlt évben tizenegyen haltak meg ilyen módon.

A lezuhant repülőkutyája azonban nem válhatott áldozattá ezen az utolsó ünnepnapon. A legtöbb vendég figyelme a szomszédos tetőn és a Guest House tején is már újra az égi eseményeknek szólt, amikor észrevettem a két kislányt, amint óvatosan felemelték a már csak fáradtan verdeső állatot, olajlámpa fényénél óvatosan kinyitották a sérült szárnyat, és közben egy pillanatra olyan sárkány látványát kölcsönözték a jószágnak, amelyet most készítenek fel arra, hogy újra égbe emelkedjen.

A kislányok újra meg újra leintették és nagyobb és még nagyobb óvatosságra intették egymást, miközben valamilyen világos színű porral beszórták, visszacsukták, és a bundás testre fektették a beszakadt szárnyat. A réműlettől dermedt vagy valóban megnyugodott, netalán már haldokló állatot aztán fejéig egy csillogó szálakkal átszótt kendőbe bugyolálták, és ringatták a karjukban, mint egy csecsemőt vagy játékbabát. Mindegyikük csak öt-hat lépésig vihette a repülőkutyát, mielőtt újra át kellett adnia barátnőjének a mozdulatlan batyut. Azt képzeltem, nem: azt kívántam, hogy a lezuhant és most ennyi szeretettel, sőt áhítattal oltalmazott jószág bárcsak elaludt volna a bizalomtól, nem pedig azért olyan csöndes és mozdulatlan most, mert már akkor, amikor egy lépcsőlétrán levitték a sötét sikátorba, minden földi köteléktől örökre megszabadult.

A zongorista

Láttam egy hangversenyzongorát Yokohamában, a Sankei-kerteknél lévő szállodám kék üvegfrontja mögött. A homlokzat üvegében platánok és juharfák tükröződtek, és azt a múltó benyomást keltették, hogy a zongora egy szél mozgatta fasorban áll. Október volt, és a fülledt őszi levegőt az énekes kabócák harsány kórusai töltötték meg, fülsüketítő kórusok, amelyek a közlekedés lármáját éppúgy elnyelték, mint a lomb zúgását, ahol tízezerszám rejtőztek az énekesek. Láttam szembejönni velem tükörképemet a színezett üvegből, amelyről visszaverődött a kabócaének, mintha ez sem a mögöttem lévő fák koronáiból harsogna, hanem a tükröződő fasorban.

A recepciós, egy volt tanár Nagoyából, aki műgyantába öntött kabócákat árult levélnehezéknek, elmagyarázta nekem, hogy e dalnokok némelyik fajtájának lárvái hét, tizenhárom, sőt tizenhét évet töltenek a föld alatt, közben sorra levetik a mászó bábok szárnyas lényekké való átváltozásának burkait, és lassan és tántoríthatatlanul araszolnak felfelé, míg végül kiérnek a felső világba, a fényre. Itt azonban, szárnyaik kibontása és a sötétségben töltött hosszú évek után, már csak néhány életnapjuk marad, amikor rázendítenek párzási és területvédő énekeikre, szaporodási rituálékba bonyolódnak, és petét raknak. Azután levelek módjára hullanak le a fákról – először az énekes hímek, pár nappal később az életük végéig néma nöstények. A petékből pedig új lárvák másznak le a sötétségbe, a földbe, hogy ott hét, tizenhárom vagy tizenhét évig várjanak a napra, amikor visszatérhetnek a fényre.

Utamon a Sankei-kertektől a szállodáig sok ezer ilyen, fákról lehullt kabócát láttam. Elszórt vetéshez hasonlatosan heverték a terméketlen talajon, kocsitetőkön, úttesteken, gyalogutakon és tereken. Eleinte még igyekeztem kikerülgetni a lehullottakat, egy idő után azonban már csak mentem tovább, anélkül hogy figyeltem volna a kيتينpáncélok pattogására, az ugrólábak és szárnyak ropogására a talpam alatt.

Elértem tükörképemig, kinyitottam az üvegajtót, és beléptem a szálloda halljába. A fülledt levegővel együtt a kabócaének is beáradt a klimatizált, derengő hűvösbe, és elnyomta a dallamokat, amelyek a melegházi pálmák alá telepített zongorából szóltak. Amikor be-

csukódott mögöttem az ajtó, órák óta először halkultak el a kabócakórusok, mintha az emberi zene visszautasította és visszazorította volna őket a vadonba. Pedig a nyitott hangversenyzongorához első pillantásra nem tartozott zongorista. Már azt hittem, hogy mérő díszlettel állok szemben, amelynek rejtett hangszórói koncertfelvételeket játszanak le, amikor megláttam az apró, nagyon apró termetű férfit a fekete öltönyében. Olyan mélyen a billentyűzet fölé hajolva játszott, mintha nemcsak a nemezkalapácsok húrokra mért ütéseit akarná visszahallani, hanem még azt a zörejt is, amellyel ujjhegyei leütötték a billentyűket.

A zongorista rövid lába egy gyerekéhez hasonlóan himbálózott volna a padló és a pedálok fölött, ha nem viselt volna két mattfeketére lakkozott, fekete szalagokkal a talpára kötözött, gólyalábszerű fakorongot, amelyek végüknél összekapcsolódtak a rézpedálokkal, és így lehetővé tették számára játéka modulációját. A gólyalábak keltette benyomás, az alsó végtagok rovarszerű nyurgasága különös ellentétben állt a zenész tömzsi felsőtestével és karjának szűk fesztávolságával. Az apró férfi játéka ugyanakkor olyan nyitottnak és könnyednek hangzott, mintha a huzat elvitte volna hozzá a kabócakórus hangszíneit és ritmusait. Játéka csakugyan a kabócák szünet nélküli *mi-mi-mi*-jét látszott átvenni és variálni.

Már készültem belesüppedni a pálmák alatti fotelek egyikébe, hogy hallgassam a zenét, amikor a zongorista váratlanul befejezte a darabot, kibújt a fekete gólyalábakból, és mezítláb lecsusszant a zongoraszékről a mélykék, hullámmintás szőnyegre. A hirtelen csöndben ismét hallhatóvá váltak a díványokon és fotelekben társalgó szállóvendégek hangjai, főleg pedig, habár tompítva az üvegfal által, a kabócakórusok.

Az apró férfi óvatosan lecsukta a billentyűzet fedelét, belebújt a zongoraszék alá odakészített szandáljába, és gólyalábaival a hóna alatt keresztültipegett a hallon a kert felé, amely egy további üvegfal mögött feküdt. Ezen a tükrön át kilépett a szabadba.

Az amfiteátrumhoz hasonlóan kialakított kert szelíden emelkedve zárta körül a szállót, és teraszról teraszra magasodott fel a láthatárig, amely alig harminc méternyire lehetett, és mégis mintha a messzi távolban feküdt volna – az egyes lépcsőket ugyanis bokrokkal és fákkal, japáncseresznyével és vörös juharral ültették be, mégpedig lentől felfelé egyre alacsonyabbakkal, míg végül a horizontvonalon már csak törpefák, bonszájok sorakoztak. Hogy e láthatáron túl, amely fölött a sápadtkék októberi ég felhőszalagjai nyújtóztak, mi van – azt nem lehetett látni.

Az apró férfi e messzeség felé ballagott, talán azért, hogy árnyas helyen elszívjon egy cigarettát, vagy azért, hogy fekete, nyugati öltönyét *wafukura*, kényelmes japán öltözetre cserélhesse. És miközben lassan kaptatott felfelé, az útja mentén zsugorodó, drámai távlatvonalat szegélyező bokrokhoz és fákhöz képest egyre nagyobb és nagyobb lett, míg végül óriásként érte el a horizontot. Ott lehajolt az egyik bonszájhoz, mint aki felfedezett valamit az ágak között.

Ha egy kabócát vett észre, amely elnémult a közeledésére, akkor a kecses ágak és parányi levelek között őskori állatnak láthatta, olyan nagynek és félnéknek, hogy egész fára volt szüksége, ha el akart rejtőzni, hogy énekeljen. ■ ■ ■

Adamik Lajos fordítása

Christoph Ransmayr a kortárs osztrák irodalom egyik legismertebb szerzője. Legfontosabb művei, a *Ragyogó pusztulás*, *A jég és a sötétség borzalmai*, *Az utolsó világ*, *A Kitahara-kór*, *A repülő hegy* és a *Cox vagy Az idő múlása* magyarul is olvashatók. A 2012-es *Egy félénk férfi atlasza* rendhagyó műfajú könyv: a világhírű író 70 epizódban beszél el benne legszebb és legdrámaibb úti élményeit. A kötet magyarul Adamik Lajos fordításában jelenik meg 2022-ben a Kalligramnál.

Adamik Lajos (1958, Budapest) fordító, szerkesztő. Főbb szerzői: Grimm testvérek (Márton Lászlóval közösen), Adalbert Stifter, Arno Schmidt, Thomas Bernhard, Hermann Nitsch, Pedro Lenz, Arno Camenisch. Ransmayr művei közül korábban *A Kitahara-kór* (Jelenkor, 1998), a *Ragyogó pusztulás* (Tiszatáj, 2016) és a *Cox vagy Az idő múlása* (Kalligram, 2018), folyóiratokban pedig néhány útirajz jelent meg a fordításában. 2021-ben elnyerte az Österreichischen Staatspreis für literarische Übersetzung rangos elismerést.